

GAMMALDAGS SEDER OCH BRUK UTI OLDEN I NORDFJORD, NORGE.

Av

LOUISE HAGBERG.

Det var en sommardag uti Oldens fjällbygd år 1919, och det var kyrksöndag. Prästen i Indvikens pastorat har nämligen ej mindre än trenne församlingar att predika uti, och nu hade som sagt turen kommit till Oldens kyrka såsom varande annex till Indvikens huvudkyrka. Den lilla träkyrkan i Olden är omkring 170 å 180 år gammal; den förra, som var en långskeppskyrka, hade blivit ödelagd av en orkanartad storm, och så byggdes i dess ställe den nuvarande lilla korskyrkan. Församlingsborna, vilka anlant dels körande och dels gående, hade flockat sig utanför helgedomen i väntan på att klockornas manande toner skulle kalla dem in. När dessa så ljödo, trädde alla in i kyrkan och intogo sina platser under strängt iakttagande av mans- och kvinnosida. Enligt rådande sed öppnade klockaren eller »kirkesangeren», stående framme i koret, gudstjänsten med sång, och församlingen stämde fulltonigt in. Någon orgel har den lilla kyrkan ej. Efter slutad gudstjänst församlade sig menigheten åter ute på kyrkvallen, där på gammaldags vis kungörelserna lästes upp för den lyssnande mängden. Därefter språkade de, som hade något att andraga, med den välvillige själasörjaren. Så gjorde även författaren för att bedja honom lämna sig anvisning på några äldre personer, vilka skulle kunna uppsökas i och för samtal om gamla tider. Han villfor genast den sålunda framställda begäran och ropade an ett par äldre män, vilka presenterades såsom

. d. lärare, och vilka upptecknaren av följande skildringar sedermera besökte. Resultatet av ett par dagars vistelse kan ju ej bliva så synnerligen stort, men de bägge sagesmännen hade åtskilligt av intresse att meddela, som nu här nedan återgives efter att hava blivit ytterligare fullständigt genom en del skriftliga uppgifter. Vad de gamla alltid gärna berätta om är

Bröllop.

Förr var det långa bröllop, som varade fyra till fem dagar. Den dag bröllopet började kallades »bryllups aften», dagen därefter »brudedag», tredje dagen »skaaledag», den fjärde »fridag» och den femte »heimfartsdag».

Bryllupsaften.

Den närmaste släkten och grannarna begynte att komma redan klockan tre, fyra om e. m. Som gästerna bodde på olika håll och mången gång hade långa vägar att färdas, kommo de vid olika tider fram till bröllopgården. Ofta träffade gäster från skilda håll samman under vägen, så att större sällskap kunde komma samtidigt.

Vid ankomsten mottogos bröllopgästerna, innan de gingo in i huset, av »kjeldermenden» med en skål öl och av värdarna eller också brudfolket med en dram bränvin. Av bränvin hade man gjort i ordning en hel tunna och av hembryggt öl omkring 16 tunnor. Ölet dracks ur svarvade och målade träskålar eller bollar, vilka voro målade både ut- och invändigt med röd bottenfärg och rosor i gult, grönt, vitt och svart. Fig. 2. — Allt efter som gästerna kommo in i stugan satte de sig till bords och åto kakor och »lefser» och drucko öl därtill. Te och kaffe kände man icke till då för tiden.

När så alla gästerna hade kommit, och bröllopskorgarna, som de fört med sig, av kvinnorna blivit avlämnade till värdinnorna, satte man sig till bords. Ofta kunde det vara ända till sex långbord tätt besatta med gäster. Men innan vi vidare berätta om bröllopsmåltiden, vilja vi först lyssna till vår sagesmans redogörelse för »udrustningen» i korgarna, vilka kunde vara ända till tjugo, trettio

stycken, en för vart hushåll eller familj. Då innehållet i allmänhet var detsamma, nöja vi oss med att få reda på vad som fanns i en korg eller »tåge». Först var det då ett stort tennfat med »deilig gombe», en i en avlång fyrkantig form gjord sötmjölksost, »myse» eller mesost, så en stor smörklimp på 2 à 2½ kg. — smöret hade de ibland även i kannor, »smörkander», med 1½ kg. i var — en stor flat »bord»- eller »brudekage», som kunde vara nästan alnslång, ju större ju bättre, vidare 10 mindre kakor, 10 »lefser» eller »leper», 20 »vaffelkager» och 20 »sveler». Gombe, som består av söt och sur mjölk, tillagas på följande sätt. Den söta mjölken kokas, och med detsamma den kokar upp, slås den sura mjölken i, och då blir det ost och »valle». Bägge delarna kokas så länge, till dess att det hela blir torrt och antar en rödbrun färg. Lefser, det var »fladbröd», som bakades mycket tunnt av fint rågmjöl och gräddades långsamt på ett brödjärn av malm. Vaffelkager gjordes av kornmjöl och söt mjölk, som rördes samman till en något tjock osyrad deg, vilken gräddades i därför särskilt avsedda järn. Innan de voro helt färdiggräddade, smordes de över med s. k. »kodemelk», den första mjölken som ficks efter det kon hade kalvat. Av samma sorts deg, fastän tunnare, bakades »pannkager», som kallades för sveler och användes som ett slags pålägg på andra kakor. För att inte svelen skulle bräckas, när den lades tillsammans, blöttes den med litet vatten.

Nu gå vi tillbaka till bröllopsstugan igen, där gästerna hade begynt att äta fisk, smör, fladbröd, potatis och soppa. Fisken bestod vanligen av saltad torsk eller sej. Soppan var kokt av söt mjölk och vetemjöl och drycken utgjordes av hembryggt öl och bränvin, man hade inte annat då för tiden. När gästerna hade slutat att äta, gjorde »kjögemesteren», innan de hunnit stiga upp ifrån bordet, ett tecken att han ville tala genom att med ett hårt föremål slå några tag mot ett bord eller en vägg. Det blev då allmän tystnad, och kjögemesteren sjöng en vers och läste en kort tacksägelse för menat, varefter han upplyste om vilka, som hade utsetts till att vara ämbetsfolk under bröllopet. Till »brudekoner» och »brudgomsmaend» togos brudfolkets äldsta släktingar. Brudgumsmännen skulle

se till att de unga fyllde sina plikter. Så var det »brudepiger» och »leiesvende»; brudepigerne skulle passa på brudgummen och leiesvendene på bruden, så att allt var i ordning »og inte i ugreje på nogen maade». Det var alltså ämbetsfolket. De kunde vara två till fyra av vardera slaget beroende på släktens storlek. Kockar var det alltid två och ofta två kjeldermænd och tvenne spelmän. Med drickat ställde kjeldermænden. Över dessa, som vi få kalla »tjenerskabet», hade kjögemesteren tillsyn liksom över det hela. Brudekonerne hade äran av att sitta närmast brudfolket, därefter brudgomsmændene, så de äldsta i laget, och sedan som det föll sig, utom att kvinnorna sutto på ena sidan av ett bord och manfolken på den andra. De unga sutto gärna vid samma bord, men på var sin sida.

När man så hade ätit kväll bröllopsaftonen, togo de unga sig en svängom, under det de äldre sutto samman en stund och förtalte om och sporde efter varandras befinnande sedan de sist hade träffats.

Brudedagen.

Brudedagsmorgonen gingo värdarna — brudfolkets föräldrar — och skänkte till var gäst en morgondram, bränvin, det var lång väg till kyrkan, så det var att stiga tidigt upp. Något egentligt äta blev det inte av, innan man begav sig på väg till kyrkan.

Brudekonerne skulle kläda på bruden, och brudepigerne och brudsvendene skulle se till att brudgummen blev ordentligt påklädd. Brudens dräkt bestod av skor, som brudgummen själv hade sytt och förärat henne, rött »udenpaa skjört» eller »brue stackskjört», vitt förkläde påsytt runtom med »kniplinger.» Vidare svart tröja och så bröstduk, »bringesöll» kallad, av rött kläde och mycket utsydd med säljor, förgyllda silversnören och pärlor och ofta med en liten oval spegel i mitten. Vidare ett bälte vilket var så långt, att ena änden nådde lika långt ned som förklädet, bältet var av rött tyg och påsytt med fyrkantiga ofta förgyllda silverplattor. Så till sist den höga förgyllda silverkronan, som överst hade spetsiga taggar runtom, och som den var tämligen massiv, var den ganska tung.

Till brudgummens dräkt, som var svart och som syddes och pressa-

des av en vanlig byskräddare, skulle bruden ha spunnit, vävt och låtit färga tyget. Dräkten bestod av tröja, väst, byxor och strumpor. Förr i tiden hade de knäbyxor och stora »dusker» med band.

När brudparet var klätt, voro alla gästerna färdiga och borden dukade, och man satte sig till bords. Måltiden bestod då blott av kakor, lefser och öl. När man hade ätit och kjögemesteren i regel

Fig. 1. Brudpar från Olden, Norge. Fot. 1919.

hållit tal, skulle man till kyrkan. Ofta sköts det ett par skott, och de bägge spelmännen, som redo främst på var sin häst, spelade under hela vägen en brudlåt eller brudmarsch. Sedan kommo brud och brudgum ridande på var sin häst; man hade inte fått körredskap ännu på den tiden. Vid sidan av bruden red en leiesvend för att styra hennes häst. Så kommo ämbetsmännen, brudekonerne och brudgomsmændene och sedan så många som hade kunnat skaffa sig hästar; de övriga av brudföljet gingo till fots. Det spelades ända fram till kyrkogårdsmuren, men icke fram till kyrkan,

där en hel samling folk vanligen hade mött från de närmaste gårdarna för att se bruden.

Efter vigseln var det att stanna en stund vid kyrkan, hade vägen varit lång att fara, hade man mat med till gästerna, och så inbjödos även andra som icke voro med på bröllopet. De fingo sig en dram brännvin.

När de foro hem igen, kommo de spelande ifrån kyrkan och i samma ordning som de farit. Vid hemkomsten mottogs brudfolket

och gästerna, innan de gingo in i huset, med öl och bränvin och ett välkomsttal av kjögemesteren, och inkomna var det strax att gå till bords.

Efter måltiden blev det dans, allt manfolk skulle dansa med bruden, som i sin fulla stass med krona och allt ofta fick känna på mången hård törn. När de dansade med bruden, skulle de betala spelmännen spelpengar. Brudgummen dansade med alla kvinnor som kunde dansa. Dansen varade länge, man höll »moron» uppe på allehanda sätt, men till sist var man likväl glad åt att få komma till ro, brudfolket icke minst.

Skaaledagen.

Dagen efter det man hade varit i kyrkan hade brudepigerne, vanligen beledsagade av en leiesvend, varit omkring i gården och samlat så mycken söt mjölk och »römmen» (grädde), att man hade tillräckligt till »bruregröden», brudgröten, och »kokkene» måste strax sätta sig i gång för att få gröten färdig så snart som möjligt. Skaaledagen var ungefär som dagen förut med bränvin och öl till frukost. När de satte sig till bords, skulle de då bland andra rätter äta brare- eller römmegröden, och när den var äten var det till att ge »skaalegaver», »give i skaalen» som det hette. Brudfolket, i samma dräkter som dagen förut, satt i högsätet, och kjögemesteren, som stod vid sidan av dem, höll ett humoristiskt tal, vari han bland annat uppfordrade gästerna till att ge bra i skålen. Föräringen bestod den tiden i pengar, i det man lade en gåva till brudfolket i skålen. Vårdarna, brudfolkets fäder, voro de första som avlämnade sina gåvor, vilka lades på en på ett tennfat lagd duk. Så sjöng kjögemesteren en vers, och spelmännen spelade ett folnummer för varje givare och fingo i spellön därför några ören. För var gång någon hade skänkt, upplyste kjögemesteren om hur mycket denne hade givit, ett glas bränvin iskänktes av brudfolket, — de måste dricka var sitt glas bränvin »baade farer og morer» — och bruden skulle kyssa alla gäster på mun, och så sjöng kjögemesteren en tackvers, om han var för att sjunga, annars uttalade han ett tack till varje givare. Således var det för var gäst: en dram, en

vers, en slant, en kyss av bruden och så uppläst hur mycket som givits. När man så äntligen var färdig med gåvorna, och kjögemesteren läst upp vad som kommit in, och kvällsmåltiden avätits, led tiden nära inpå midnatt, och då tog dansen vid. Och de, som icke dansade eller hade annan »moro» för sig eller sutto kvar och språkade, gingo till ro och vila.

Fridagen

begynte på samma sätt, men då skulle bruden vara annorlunda klädd, hon hade icke brudräkt då. På huvudet bar hon ett vitt huckle eller svart mössa eller bägge delarna. Det vita hucket eller klädet var knutet på ett särskilt sätt som tecken till att nu var hon »kone». Brudedagen och skaaledagen däremot skulle hon ha krona.

Fridagen hade de något som kallades »langedans». När de dansade långdansen, »hægtede» de sig flera tillsammans och gingo i en rad. Alla som voro med i dansen höllo med en hand i den föregåendes hand och med den andra i den närmast efterföljandes och således hela raden, först spelmännen som spelade en marsch och sedan brudfolket och så största delen av gästerna, och vart spelmännen gingo, måste de andra följa med. Det bar i väg till närmaste granngård och in i stugan, varvid kedjan upplöstes, och några danser utfördes, och husets folk, som icke var med på bröllopet, trakterades med öl och brännvin, som hade medförts. Till gengäld blevo bröllopsfolket och gästerna undfägnade med »melkeringe» eller av söt oskummad mjölk kokta »dravler», ofta bägge delarna. Färdiga i en stuga ordnades dansen för att fortsätta till en annan granne på samma gård, till dess alla besökts, så många som där fanns. I varje stuga måste långdansens deltagare ha någon traktering, ibland bjödos de på söt mjölk och ibland på sur med »römmer» på. På så sätt gingo de i flera gårdar, innan de i samma ordning vände åter. Så fingo de litet med sig för att koka »römmegröd», när de kommit tillbaka till bröllopsgården, där de sedan om kvällen roade sig så gott de kunde med varjehanda slags lekar. Ibland lektes det soldat, varvid man under trumslag marscherade fram och tillbaka och försökte att »gjöre löier».

Vid varje måltid under hela bröllopet låg den så kallade brud- eller bordkakan på bordet framför brudfolket liksom även en spicken »fleskeskinke». Varken kakan eller skinkan fick ätas utav förrän

Heimfartsdagen.

Då blevo både kakan och fläskskinkan skurna i stycken eller skivor, och en kak- och en fläskskiva lagda samman i en korg. När det led fram på dagen skulle bruden gå omkring och ge varje gäst en skiva kaka med fläsk, det var tecken till att bröllopet snart var slut. Så satte man sig då till bords för att äta resemåltiden, och när det var gjort, höll kjögemesteren en »igenslutningstale, en lov og takketale» över allt och alla. »Nu er bryllupet slut», sade han, »og faar vi nu skilles fra hverandre». Men då stod några gutter färdiga att gripa kjögemesteren och anklaga honom för allt möjligt, och de kunde ta honom på ryggen och bära ut honom. Var han ungkarl, anklagades han för intimt förhållande till kockarna, som skulle kommit dem att försumma sitt arbete. Men han skulle behandlas milt, om han ville sätta sig på den för denna anledning intagna huggestabben och dricka en skål »sød» (spad), vatten vari kött var kokt, eller skänka ut en flaska bränvin eller sjunga ett par verser. Dock kunde som förmildrande omständigheter anföras, att kockarna kunde ha varit allt för ömma, och att de frestat honom på många-handa sätt, och därför skulle han fritagas från den mest vanärande delen av domen: spaddrickningen. Men det övriga måste utföras jämte en ödmjuk tack för nådig dom.

Kockarna anklagades på samma sätt, bland annat för att ha sovit för länge, för att maten blivit för sent färdig, för vidbränd soppa och så vidare. De måste sitta på stabben, dricka spad och sjunga verser, och kommo de icke godvilligt, kunde leken bli nog så allvarlig för att få dem fram. Men det blev ofta mycket komiskt, när de skulle bevisa sin oskuld, och ofta voro verserna så lustiga att hela bröllophuset »stod i høi latter». De övriga ämbetsmännen hade i allmänhet uppfört sig så korrekt, att de undsluppo allt dylikt tilltal.

Fastän det hela var enkelt och tarvligt, var det många saker

som gjorde bröllopen roliga. Men när så uppbrottets stund kom, blev man allvarligt stämd, man drack en skål till avsked och tackade för sig och för god samvaro. För mången kunde kanske också skilsmässan falla sig tung, under bröllopets samvaro hade bekantskaper gjorts och mångt vänskapsband knutits.

»Barsöl».

Vid barndop voro faddrarna vanligen fem, och de bjödos bland familjens närmaste släkt och grannar eller »kjenningar». De anlände aftonen, innan barnet skulle döpas, och hade då en liknande korg med som vid bröllop fastän väl icke fullt så mycket. De trakterades med öl och bränvin m. m. men ej kaffe, det fanns inte. Så snart det var möjligt, ofta då barnet var tre, fyra dagar gammalt, förrättades dopet i kyrkan utav prästen. Hemmadop voro sällsynta, de utfördes om barnet var sjukt och då utav jordemodren eller en äldre man. När de varit i kyrkan och fått barnet döpt, var det till att äta ungefär som vid ett bröllop, »römmegröd» förekom dock icke. Faddrarna gävo 2 kr. var i faddergåva och även andra som så ville. Dagen efter dopet reste gästerna hem.

Från barnets födelse och till dess det blev döpt måste det ständigt vara under uppsikt, och under vintern skulle ljus då brinna hela natten. För att ännu mera skydda mot onda makter skulle stål, en psalmbok och, om de så hade, ärvt silver läggas i vaggan. Det kunde hända, att onda makter bytte ut barnet mot ett huldrebarn, eller att gengångare skadade det med allehanda slags sjukdomar.

Begravning.

När en person dog, hade man förr stora samlingar. Då kallade man samman de närmsta grannarna i huset där den döde var. Den närmaste släkten, som var bjuden, kom dagen innan liket skulle bisättas. Den döde, på vilken ögonen tryckts igen, låg på likbänken — man brukade sätta två bräder bredvid varandra — med endast ett lakan över sig. Om kvällen när kistan var färdig, så pyntade

man liket så vackert man kunde i fint vitt linne med svarta band över armarna. Nu begagnar man helst inte något svart. Kistorna voro olika målade eller färgade, ibland träfärgade. Grannarna samlades, när kistan var färdig, och liket lades i kistan. Locket lades på, och så sjöngs en psalm som minde om dödens allvar. Vanligen stod kistan inne tre, ibland åtta dagar, i ett särskilt rum om man så hade, annars inne i stugan. Fönstret hängde man vanligen för.

Som ett styggt oskick betecknades seden att ungdomen vid ett dödsfall brukade samlas i likhuset och hålla vaka, varvid de sjöngo psalmer intill kl. 12 om natten. Men som de icke sjöngo oavbrutet, så kunde de ha all slags galenskap för sig. Det var sed att så göra så länge liket stod inne, och sista natten, då liket skulle begravas dagen därefter, blevo de trakterade med öl.¹

Förr gick man till kyrkan, men var det lång väg körde man med liket, och innan kistan då fördes till graven lades ett kläde eller »tæppe» över densamma, och så sjöngs ett par tre psalmer. Varken blommor eller kransar brukades. Graven hade dagen förut grävts av grannarna eller »begravelselaget» som det hette. När följet kom i närheten av kyrkogården, begynte man att ringa med kyrkklockorna, vid gravens igenkastning ringdes det igen, och så sjöngs det en psalm.

När prästen icke var tillstädes, följdes man åt till graven. Innan man begrov liket, satte man in det i kyrkan och sjöng en psalm och bar så kistan från kyrkan och till graven. När den kastats igen, sattes en trästör i ett hål mot kistan, och när se'n prästen kom till gudstjänst eller av någon annan anledning, så jordfäste han den döde, kastade jord på kistan och höll ett tal. Stören togs upp, och så kastade prästen jord i hålet.

Vid hemkomsten sjöngs vanligen en psalm, som minde om döden och »hjemrejsen». Därefter hade man middagsmåltid, varvid kjögmestern läste vid bordet och i regel höll ett tal över den döde. Släktingarna, som hade kommit till begravningen, brukade att ha

¹ Se L. Hagberg, En dödssed i Hälsingland, i Svenska Landsmål 1917 s. 29. Stockholm 1917.

matkorgar eller »tåger» med sig, under det att grannarna hade en klimp smör. Vid middagen var det ungefär samma rätter som vid ett bröllop.

Dagen efter begravningen voro grannarna inne och åto frukost, och de närmaste släktingarna, som hade övernattat, reste då hem.

Julseder för omkring 70 å 80 år sedan.

Före jul var det strävsamt. Åtta å fjorton dagar före jul brygdes julölet, och närmare mot jul, omkring fyra å fem dagar före, bakades det julkakor. Mjölet var en blandning av korn- och rågmjöl, som tillsattes med jäst. När degen hunnit jäsa, formades därav runda kakor, som gräddades i en av tegelsten murad bakugn. Så bakades det även sveler, vaffelkager och lefser. På lefsen bredde man smör och litet sirup på den ena sidan och lade den så samman i en avlång fyrkant, så att smör och sirup blevo övertäckta. När man sedan skulle till att äta, skars lefsen i mindre stycken och lades på en tallrik vid sidan av uppskurna kakskivor.

Av de gödda svinen, som slaktades före jul, gjordes utav bogen korv (pölser), men den användes icke under julen utan först senare på året. Den korv, som togs till »julesteg», liksom även en köttsida av får eller get, var av höstslakten.

Sidköttet stektes i den öppna spisen vid »levende eller frisk» eld. — Den tiden hade man till boningshus så kallade rökstugor, de voro utan lem eller loft men öppna intill yttertaket. I ett hörn av stugan var en murad stenugn, som var öppen och utan rör. Veden eller bränslet lades in i ugnen, men röken kom fram i stugan, och några flammor av elden kommo ut framför ugnen, och över denna eld och i denna rök stektes korven och köttsidan på spett och blevo på så sätt både stekta och rökta. Vart tog då röken vägen? Den höjde sig mot taket, på vilket det fanns ett hål som kallades »ljoren». Hålet var täckt med en lem eller »lir», vilken var fästad i en stång, som hängde ned i stugan så långt att den kunde nås med händerna, och med hjälp av den kunde ljoren stängas och öppnas. Dörren till

stugan liksom även ljorens lucka var alltid öppen, när det brann i ugnen.

Till jul hade man alltid stortvätt, och så tvättades hela huset, vilket annars ej förekom så ofta, men till jul skulle det vara rent och pyntat överallt. Och friskt enbarr, d. v. s. hackat enris, ströddes ut på golvet. Till julbadet hade man kar i fjöset, och då var det att tvätta sig i dem. En kanna vatten värmdes upp och blandades ut med kallt. Som en förberedelse till sabbaten brukade man, i synnerhet ungdomen, gärna skjuta av något skott, och så sattes julaftonen en nek av korn eller havre ut åt fåglarna.

När man julaftonen hade ätit steken, tvättat sig från topp till tå och ömsat kläder, så tändes ljusen, vanligen tvänne talgljus i blanka mässingsstakar, och så hölls kvällsandakt. I var mans hus var det då sed att man läste om julens betydelse och sjöng. Husfadern läste antingen en del av julevangeliet eller något ur en andaktsbok som passade för stunden, och Kingos julpsalmer sjöngos en före och en efter läsningen. En psalm, som brukade sjungas var: »Eet lidet barn saa lystelig.»

Omkring kl. 10 äts det kväll, och då hade man gärna de bästa rätter man kunde skaffa sig, såsom smör, tunnbröd, kokt fisk (sej) och mjölksoffa av fint kornmjöl eller risgryn.

Sedan tillbragtes tiden med att läsa olika slags böcker, tidningar fanns ej den tiden. »Almuevennen» var den enda där då kända tidning, och endast en man i Olden var abonnent på den. — Vanligen var man uppe till kl. 12, då man lade sig efter att först ha varit uti i ladugården och givit kreaturen mat.

Hela julnatten brändes det emellertid ljus, av vilken anledning visste man ej riktigt, man mente att det möjligen var till minne av Jesu födelse, det stora världens ljus, eller att det måhända var en lämning från hedendomens dagar. Våra hedniska förfäder trodde, att under julen all möjlig slags trolldom var ute på färd, och eld kunde ju bevara från allt ont.

Så brukade man också med tjära rita kors på dörrarna för att intet ont skulle kunna komma in. Sådana med tjärkors målade dörrar kan man ännu få se här och var uti Olden, men efter 1830-

talets slut påstås det, att det ej längre skedde. Befolkningen trodde på underjordiska makter, och den värsta av alla de onda makterna, som voro ute på färd om julen, var »juleskreien» eller »aasgaardsreien». Den bestod utav en samling av alla slags orena andar såsom mördare, tjuvar, drinkare, elaka länsmän, tyranniska fogdar, hängda, halshuggna och brända trollkarlar och trollkvinnor o. s. v., och dessa susade flygande genom luften och stego ned på somliga gårdar och tog tapparna ur öltunnorna, eller vred upp kranarna så att ölet rann bort. Inne i ladugårdarna löste de kreaturen, så att dessa stängade varandra fördärvade eller rent av ihjäl, och i stabburarna eller matbodarna ödelade de kött och fläsk o. s. v. För att hålla dessa makter borta ritades kors på dörrarna med tjära eller krita, eller sattes stål i väggen ovanför dörren, ty eld, stål och kors voro de enda medel som kunde hålla onda makter borta; när de sågo alla dessa tecken, flydde de skräckslagna bort. Intet under att barnen och det ej blott de små, voro så rädda, att de ej tordes gå ensamma ut, sedan det blivit mörkt.

Redan klockan tre, fyra om juldagsmorgonen äts »morgenbiden», bestående av kakor, smör och öl. Dagen tillbragtes i stillhet i hemmet, det var ej brukligt att gå till grannarna de första dagarna. På husandakten hölls det strängt, juldagen hade man alltid morgonandakt eller morgonbön med läsning ur en bönbok och sång när man vid åtta-, niotiden var färdig med matlagningen och kreaturen. Sedan äts det middag med ungefär samma rätter som till kvällsmåltiden julaftonen, och så lästes det återigen ur en textbok med sång före och efter läsningen. Första juldagen liksom även första påsk- och pingstdagen predikades det alltid i Indvikens huvudkyrka, i vars närhet prästen bodde. Annandagen däremot skulle gudstjänst hållas i Olden, men än hindrade storm och än »menis» på sjön prästen från att komma över; farbar landsväg mellan Indviken och Olden saknas ännu. Men i stället hölls beständigt husandakt, man läste texten och sjöng ända till »nores». Klockan tre eller fyra kunde det vara kaka och öl ungefär som vid morgonbiden, vilken ej var så tidig som på juldagen, och till aftonmåltiden hade man vanligen fläsk, kött, potatis och tunnbröd utav havre.

Tidigt om morgonen annandagen brukade de vuxna pojkarna taga sig en ridtur genom bygden, från sjön och upp till »Oldenvandet». De kunde därvid göra en avstickare in på en och annan gård och få sig en droppe öl eller slikt. Det var en slags kappridning och kallades »at ride Just».

Så var det även annandagen vanligt att manfolken samlades på en gård hos en av grannarna för att smaka på julölet. »De drak jul», som det hette, varvid några skålar öl druckos, och man språkade om nytt och gammalt och spelade litet kort men icke om pengar utan endast för nöjes skull. Bränvin förekom ej, och ingen drack sig berusad. På så sätt var man hos alla grannarna, tills man hade varit hos alla på gården, fjärde dag jul var man vanligen färdig därmed.

Mellan jul och nyår var det ingen dans, men mellan nyår och Heliga tre konungar, den 6 januari, kom den konfirmerade och ogifta ungdomen tillsammans och hade dansstugor, då de trakterades med öl och mat av dem hos vilka dansen hölls. Det dansades så att svetten rann, fastän det kunde vara nog så kallt. Det var »springer», »skotskt» och »tretur» m. m., vals förekom först senare. Under det att ungdomen så dansade, sutto de äldre och berättade gamla historier och talte om hur de haft det i livet.

Redan tredjedag jul kunde man begynna att »drikke julgäst» med varann, vanligen begynte dock julgästandet hos släktingar först efter nyår, då man var till julgäst hos slakten. Man stannade i två nätter, kom en eftermiddag, var över en hel dag och reste så tredje dagen efter att ha ätit middag. Med korta mellanrum kunde man vara hos den ena släktingen efter den andra ända till tretton- eller tjugondedagen. Gästfriheten var stor i synnerhet under julen. Kom man in i ett hus, så skulle man alltid trakteras. Mellan jul och nyår hade också tjänarna mycken frihet.

Tjugondedagen var den sista juldagen. »Tyvende Knut kjörte julen ut», och julen var så slut.

Det var en vänlig och tillgänglig befolkning däruppe i Oldens vackra fjällbygdsnatur och lätt att komma till tals med. Om befolkningens ärlighet gav dessutom en av sagesmännen ett vackert

vittnesbörd, som vi hoppas ej av senare tider måtte jävas. Med stolthet berättade han, att under den långa tid han där varit bosatt, det ej förekommit att någon av innevånarna blivit straffad för stöld. Och oaktat det i gamla tider vid månget bröllop rådande överflödet på starka drycker blev likvisst ingen, påstås det, så berusad, att han ej visste vad han gjorde eller trängde till andras hjälp. Att trätor, ovänskap eller slagsmål förekommit vid dessa bröllop, det kunde sagesmännen ej erinra sig. Men fastän de gammaldags brölloppen nu för länge sedan försvunnit och de gamla sederna lagts bort, så vilar likvisst ännu i mycket en gammaldags prägel över den avlägsna bygden i Nordfjord.

Fig. 2. Ölbolle från Nordfjord, N. Bergenhus amt, Norge.
Diam. 0,31 m. Nord. M. 49,706.

Inskrift runt yttre brädden: »Femten Mand jeg læske kan den sextende faar wel ogsaa en grand Otte gange tel tønden ieg gaar den niende skal hun paa næsen staae. Min Vert er snild og mageløs Dygtig Mand tel Lans og Søs Venner har ieg nu som før Aar 1823.»